

The Impact of the Architectural Form of Residential Buildings on the Quality of Public Space

Vplyv architektonickej formy obytných súborov na kvalitu verejného priestoru

Katarína Bergerová

Faculty of Architecture, Slovak University of Technology in Bratislava

k.bergerova@gmail.com

ABSTRACT: The process of creating residential areas has changed according to the social and economic conditions over decades. One of the important factors affecting the quality of public space, depending on its location, is the overall form of the urban structure.

The paper focuses on the correlation between the form of the housing environment and the associated public space. By three selected examples of residential structures in Bratislava, the paper attempts to explain the process of creation and functioning of interspace in linear areas. A rhythmic shifting of line objects and mass spatial features are common characters of expression.

Knowledge of the development and an analysis of these residential complexes will allow us to understand their inner arrangement and context within the creation of public spaces.

KEYWORDS: form; residential area; linearity

ABSTRAKT: Proces tvorby obytného prostredia sa v priebehu desaťročí menil podľa spoločenských a ekonomických podmienok. Jedným z dôležitých faktorov ovplyvňujúcich kvalitu verejného priestoru je celková forma urbanistickej štruktúry, v ktorej sa nachádza.

Práca sa zameriava na koreláciu hmotového stvárnenia obytného prostredia a prislúchajúceho verejného priestoru. Na troch vybraných príkladoch obytných štruktúr z Bratislavy sa snaží priblížiť proces tvorby a fungovanie medzipriestorov lineárnej

zástavby. Spoločným nositeľom výrazu je rytmické radenie líniových objektov a hmotovo-priestorová charakteristika miesta.

Poznanie vývoja a analýza týchto obytných súborov nám umožní pochopiť ich vnútorné usporiadanie a kontext v rámci tvorby verejných priestorov.

KLÍČOVÁ SLOVA: forma; obytná štruktúra; linearita

Úvod

Úlohou dnešnej spoločnosti je zaoberať sa otázkami o tvorbe súčasných a budúcich foriem obytného prostredia. Dôraz je kladený najmä na začlenenie bytového domu do kontextu v rámci navrhovanej lokality tak, aby spolu vytvorili plnohodnotné obytné prostredie. *„Na jednej strane sa uplatňujú isté overené modely vnútornej organizácie obytných štruktúr ako i samotných obytných jednotiek. Na druhej strane, pod vplyvom zvyšujúcich sa nárokov spoločnosti sú zrejme silné tendencie vedúce k snahe o rozmanitosť, originalitu foriem vrátane nekonvenčných riešení.“* (1)

Zmeny zaužívanej fyzickej formy verejných priestorov sú spájané s modernistickým odmietnutím koridorovej ulice a blokovej zástavby, a do popredia sa naopak dostáva Le Corbusierova vízia „nového mesta“ s koncepciou voľných obytných štruktúr v nezadefinovanom verejnom priestore. (2) V rámci novo vznikajúcej zástavby bolo tendenciou vytvárať priamy vzťah byt-okolie, čím bol potlačený špecifický charakter verejného priestranstva z pohľadu vymedzenia, osobitého charakteru a funkcie. Absencia tradičného fungovania verejného priestoru sa následne prejavila nástupom postmoderny, pri ktorej badať návrat k pôvodným formám, kde sa najdôležitejším činiteľom stala architektonická modelácia prostredia. (3) Za posledné desaťročie je možné pozorovať snahu o zlúčenie týchto dvoch názorov na tvorbu obytných štruktúr so zámerom vytvoriť fungujúci bytový dom v súčinnosti s uplatnením širokej škály ďalších funkcií, ich jasnou priestorovou organizáciou s využitím rôznych prvkov drobnej architektúry, mestského mobiliáru a prírodných prvkov.

Súčasná tendencie

Súčasná tendencie smerujú k skvalitňovaniu obytného prostredia, či už pri novo navrhovaných štruktúrach, ale aj pri revitalizácii sídlisk, či rezidencializácii starších obytných zón. Pri posudzovaní priestoru bytovej zástavby je dôležité poznať určitú sociálnu skladbu obyvateľstva, celkové ekonomické fungovanie a taktiež systém vlastníctva. Voľný priestor medzi jednotlivými objektami môže mať verejný, polovejný, polosúkromný alebo súkromný charakter, a to ako z hľadiska majetkového, tak

i z hľadiska prístupnosti. (4) Podľa metodologických prístupov prof. P. Kratochvíla možno potenciál voľných priestorov rozdeliť do troch kategórií: zmysel, aktivity a fyzická podoba. (5) Pod pojmom zmysel chápe verejný priestor v úlohe miesta, kde človek môže zdieľať svoj individuálny život. Druhá kategória aktivity pozostáva z činností, ktoré priestory poskytujú a podnecujú. Tretia kategória fyzickej podoby je spojená už s konkrétnym architektonickým stvárnením a vlastným tvorivým prístupom. Všetky tieto kategórie sa navzájom prelínajú a pre objektívne hodnotenie verejného priestoru nie je možné ani jednu z nich opomenúť.

Forma bytovej zástavby

Samotné bytové domy sú súčasťou komplexného usporiadania v rámci obytnej štruktúry. Jej súčasťou sú miesta pre trávenie voľného času, miesta prechodu a spojenia prezentované rôznou formou prístupnosti. Formy tvoriace bytovú zástavbu je možné rozdeliť do troch skupín podľa základného hmotového tvaru: „bod“, „lína“, „blok“. (6) Každá skupina sa skladá z ďalšej sústavy variácií, ktoré bližšie špecifikujú verejný priestor prislúchajúceho obytného celku, a to podľa urbanistického kontextu a samotného architektonického stvárnenia bytového domu. Predmetom tejto práce je problematika líniovej formy obytnej zástavby, do ktorej podľa typologických druhov môžeme zaradiť chodbový, pavlačový a sekciový bytový dom.

Líniový bytový dom v rámci urbánneho priestoru funguje ako samostatná zložka väčšieho celku alebo ako opakujúci sa prvok, či už s pravidelným rytmickým radením, alebo ako kompozícia línii vytvárajúca kompaktnú sústavu. (7) Pre bližšiu špecifikáciu fungovania verejného priestoru sú v práci analyzované tri významné bratislavské obytné komplexy v mestských častiach Nové mesto a Ružinov. Spoločným nositeľom výrazu je rytmické radenie líniových objektov a hmotovo-priestorová charakteristika miesta, kde sa nachádzajú.

Rytmické radenie bytových domov

Najstarším príkladom opakujúcich sa bytových domov v Bratislave je obytný súbor Unitas z roku 1931 od architektov Friedricha Weinwurma a Ignáca Vécseia. Sedem pavlačových domov v riadkovej zástavbe orientovaných kolmo na Šancovú ulicu bolo od začiatku koncipovaných ako takmer symetrická štruktúra so systémom striedania voľných a polouzavretých dvorov. (8) Súčasnú štylizáciu verejného priestoru medzi objektami v prevažnej miere tvorí striedanie zelených plôch s plochami parkovania, bez výraznej diferenciacie pre rôzne formy aktivít. Čitateľné vymedzenie ulice s fungujúcim parterom a následné otvorenie do medzipriestoru pavlačových domov skupinou verejných a poloverejných plôch sú pozitívnym príkladom začlenenia bytových objektov do mestotvorného prostredia.

Významný medzník v hromadnej bytovej výstavbe na Slovensku predstavuje sídlisko Februárka od autora Štefana Svetka a kol. (9) z roku 1961. Zástavba je usporiadaná v zmysle Aténskej charty s voľnou štruktúrou a jasne čitateľnou koncepciou, (10) ktorej významnou súčasťou boli rozsiahle zelené plochy a umelecké diela vo verejnom priestore. (11) Štyri rytmicky radené sekciové bytové domy sú od rušnej ulice oddelené širokým pásom zelene a spevnených plôch, kde spolu s dvojpodlažnými objektami vybavenosti vytvárajú pocit mestskej triedy. Príjemne navádzajú do vegetačných medzipriestorov, ktoré v priehľade ústia do približne 320 metrov dlhého bytového objektu, členeného len podchodmi a obytným parterom.

K súčasným príkladom rytmickej líniovej zástavby v Bratislave by sme mohli pridať bytový komplex Rozadol od architektov Petra Moravčíka a Juraja Šujana. Táto štruktúra sa na jej južnej strane otvára do prilahlej ulice svojimi medzipriestormi piatich totožných objektov, avšak na svojej severnej strane osempodlažný objekt dominantne podporuje linearitu rušnej dopravnej cesty. Verejný priestor sa stáva vertikálnym vďaka zvýšeniu úžitkového parteru, podchodom, mostikom, či exteriérovým schodiskám. V tomto prípade vzniká vzťah nielen medzi samotnými objektami, ale aj v rámci nich samotných.

Všetky spomínané objekty vytvárajú kvalitný verejný priestor, či už svojou formou alebo zakomponovaním do urbanistického kontextu. Aj keď sú riešené štruktúry z iného časového obdobia a obsahujú veľa spoločných prvkov, každý z nich narába so svojim „voľným“ priestranstvom inak. Pri objektoch Unitas a Rozadol má medzipriestor skôr poloverejný charakter, bez výraznejšej cirkulácie osôb, avšak pri druhom z nich je tento priestor doplnený vybavenosťou a mobiliárom. Južná časť sídliska Februárka má zväčša tranzitný profil, bez výraznejšej špecifikácie a členenia verejného priestoru, čo je spôsobené mierkou samotnej obytnej štruktúry. Tieto plochy majú osobitý potenciál pre rozvoj a nové formy využitia, čo bude ďalším predmetom výskumu. Dnes môžeme tvrdiť, že modernistické obdobie spôsobilo akési „nakopnutie“ pre tvorbu rôznych urbanistických a priestorových skladieb, čo bol vynikajúci predpoklad pre vznik širokej škály foriem obytných súborov súčasnosti.

Záver

Celková urbanistická kompozícia bytových domov je len jedným z činiteľov, ktoré podmieňujú kvalitu verejného priestoru obytnej štruktúry. Dôležitý je taktiež sociálny aspekt, teda skladba obyvateľstva na jednej strane a samotný užívateľ prislúchajúceho verejného priestoru na strane druhej. Ďalším modelujúcim faktorom je mierka voľných priestorov voči samotnej hmote bytového domu. (12) Zapojenie verejných funkcií, členitosť fasád a v neposlednom rade kvalita samotného bytového domu sa tiež podieľajú na vyváženom fungovaní zástavby. Všetky tieto aspekty je potrebné

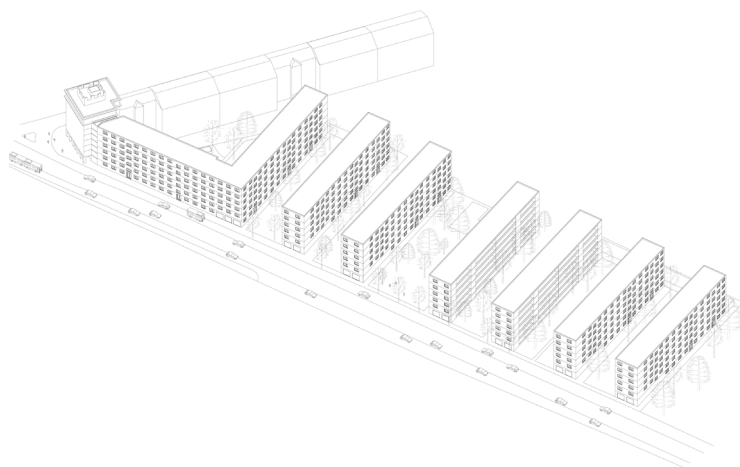
zohľadniť pri analýzach a posudzovaní obytných štruktúr. Smerodajná bude komparácia verejných priestorov vymedzených charakteristickým tvarom zástavby, teda bodovej, líniovej a blokovej. Jej cieľom je vyšpecifikovať možnosti inovatívnych plánovacích postupov pri tvorbe verejných priestorov s hľadáním inšpirácie a činiteľov ovplyvňujúcich existujúce obytné súbory. Verejný priestor si zaslúži cielavedomú pozornosť na všetkých úrovniach, či už ako dôležitý faktor pri plánovaní mesta, alebo ako malá intervencia v rámci komunity.

Obr. 1. Mapa Bratislavy so zakreslením analyzovaných obytných štruktúr (Zdroj: autor, 2016)

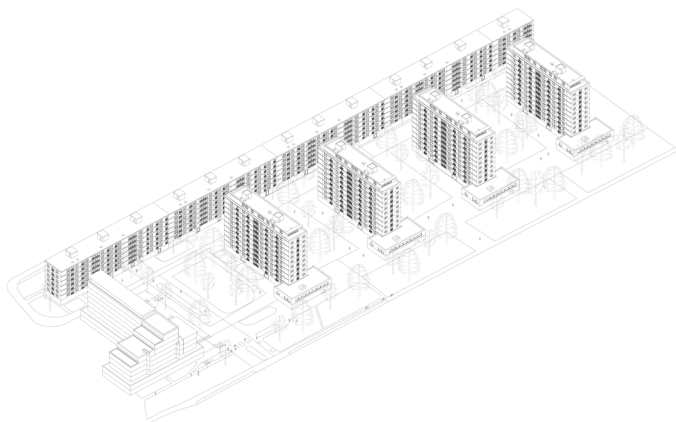
Obr. 2. Medzipriestor obytného súboru Units (Zdroj: autor, 2016)

Obr. 3. Axonometria obytného súboru Unitas (Zdroj: autor, 2016)

Obr. 4. Medzipriestor obytného súboru Februárka (Zdroj: autor, 2016)

Obr. 5. Axonometria obytného súboru Februárka (Zdroj: autor, 2016)

Obr. 6. Medzipriestor obytného súboru Rozadol (Zdroj: autor, 2016)

Obr. 7. Axonometria obytného súboru Rozadol (Zdroj: autor, 2016)

Prameny a poznámky

1. Gladičová, Zuzana - Vitková, Lubica: Súčasný trendy v navrhovaní obytných štruktúr. Bratislava, Eurostav 2010, (Dostupné z: <http://www.4-construction.com/sk/clanok/sucasne-trendy-v-navrhovani-obytnych-struktur/>) [14.09.2016]
2. V Le Corbusierovej predstave nového mesta zmizol systém ulíc a námestí, ako tradičný základ priestorovej jednoty doterajších miest. Budovy sa osamostatnili z blokovej zástavby, čím uvoľnili okolité plochy, určené pre parkové úpravy.
3. Namiesto plánovania funkčných zón, je potrebné sa vrátiť k navrhovaniu mestských priestorov, ktoré vždy boli pevnou oporou mesta. Viac: KRIER, Leon: Architektúra - volba nebo osud. Praha, Academia 2001, ISBN: 8020000127.
4. Wittmann, Maxmilian: Význam voľných priestorov pre udržateľný urbánny rozvoj. In: Urbanismus a územní rozvoj. roč. XVIII, 2015, č. 3 (Dostupné z http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2015/2015-03/06_vyznam.pdf) [14.09.2016]
5. Kratochvíl, Petr: Veřejný prostor jako architektonický a sociální problém. In: Architektúra a urbanizmus. roč. XLV, 2011, č. 3-4, str. 149. ISSN 0044 8680.
6. Kohout, Michal - Tichý, David - Tittl, Filip - Kubánková, Jana - Doležalová, Šárka: Sídlíšte jak dál ? Praha, České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektúry, Ústav nauky o budovách, 2016, str. 27 - 28, ISBN 9788001059050.

7. Ako Superquadra v Brazílii, prvá koncepcia od Lucio Costa.
8. Architekti tak v jednom návrhu uplatnili dobový ideál deštrukcie tradičného mestského bloku aj princíp spoločných poloverejných priestorov, ktoré sa považovali za nevyhnutnú súčasť kolektívneho typu bývania. V Unitase mali byť využité na rozličné účely od zeleninových záhradiek cez rekreáciu obyvateľov až po hry detí. Z pôvodného zámeru sa nakoniec realizovalo osem bytových domov. Moravčíková, Henrieta: Friedrich Weinwrum. Bratislava, Slovart 2014, str. 98 – 100, ISBN: 9788055611587.
9. Autori sídliska Februárka: Štefan Svetko, Ondrej Dukát, Václav Houdek, Mária Krukovská, Emil Vician, Štefan Ďurkovič, projekt - výstavba: 1953–1961.
10. Pre rovnaké mierkové porovnanie s ostatnými obytnými štruktúrami analyzujeme časť naväzujúcu na park Račianskeho mýta.
11. Moravčíková, Henrieta - Topolčanská, Mária - Szalay, Peter - Dulla, Matúš - Štěpánová, Soňa - Toscherová, Slávka - Haberlandová, Katarína: Bratislava Atlas sídlisk. Bratislava, Slovart 2011, str. 84, ISBN 9788055604787.
12. Priestory vertikálneho charakteru: priestory podmienené participatívnym zdieľaním, poloverejné, polosúkromné priestory.